

ПОСІБНИК З НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

Цей матеріал було створено в рамках проєкту
**«На шляху до інклюзивних практик та підтримки
позитивної поведінки в освіті та соціальній роботі»**,
фінансований Вишеградським фондом

Alina Ivanenko¹, Alla Moskalets², Kateryna Ivanova², Lucia Mikurčíková³, Ivana Trellova³, Evgenia Panichevska⁴, Teuta Ramadani Rasimi⁵, Monika Suchowejska⁶, Nataliia Zavarova⁷.

Донбаський державний педагогічний
університет (ДДПУ)¹
Університети ім. Масарика²
Університет Прешова³
Національний технічний університет
імені Ігоря Сікорського⁴

Університет м. Тетова⁵
Університет соціальних і
гуманітарних наук SWPS⁶
Одеська регіональна академія
підвищення кваліфікації (ОРАПК)⁷

Зміст

Вступ	4
Короткий огляд проекту	4
Огляд навчальної програми	5
Вступ до програми навчання	7
Варіанти реалізації:	7
Модуль 1: Поняття та принципи аналізу поведінки	8
Пропоновані завдання:	9
Приклади питань для роздумів/обговорення:	9
Загальні рекомендації для тренерів:	9
Адаптація до місцевих умов	10
Модуль 2: Основи оцінювання та методи зміни поведінки	11
Пропоновані завдання:	12
Приклади питань для роздумів/обговорення:	12
Загальні рекомендації для тренерів:	12
Адаптація до місцевих умов	13
Модуль 3: Вербальна поведінка	15
Пропоновані завдання:	17
Приклади питань для роздумів/обговорення:	17
Загальні рекомендації для тренерів:	17
Адаптація до місцевих умов	17
Модуль 4: Вимірювання поведінки	20
Пропоновані завдання:	21
Приклади питань для роздумів/обговорення:	21
Загальні рекомендації для тренерів:	21
Адаптація до місцевих умов	22
Модуль 5: Основи втручання та впровадження програм ПАП I	23
Пропоновані завдання:	24
Приклади питань для роздумів/обговорення:	24
Загальні рекомендації для тренерів:	24
Адаптація до місцевих умов	25
Модуль 6: Основи втручання та впровадження програм ПАП II	27
Пропоновані завдання:	28
Приклади питань для роздумів/обговорення:	28
Загальні рекомендації для тренерів:	28
Адаптація до місцевих умов	29
Модуль 7: Робота з проблемною поведінкою	31
Пропоновані завдання:	32
Приклади питань для роздумів/обговорення:	32
Загальні рекомендації для тренерів:	32
Адаптація до місцевих умов	33

Модуль 8: Професійні та етичні принципи практики ПАП	35
Пропоновані завдання:	36
Приклади питань для роздумів/обговорення:	36
Загальні рекомендації для тренерів:	36
Адаптація до місцевих умов	36
Модуль 9: Інтегрування та підтримка в освітніх та соціальних закладах	38
Пропоновані завдання:	39
Приклади питань для роздумів/обговорення:	39
Загальні рекомендації для тренерів:	40
Адаптація до місцевих умов	40

Вступ

Короткий огляд проекту

Ласкаво просимо до Посібника з реалізації навчальної програми проекту V+.

Проект «На шляху до інклюзивних практик та позитивної підтримки поведінки в освіті та соціальній роботі» є спільною освітньою ініціативою країн-партнерів Вишеградської групи+ (V+). Він має на меті просування інклюзивних практик та поширення знань про Прикладний аналіз поведінки (ПАП) для підтримки впровадження практик позитивної підтримки поведінки в освітніх та соціальних закладах шляхом надання підготовки для фахівців, таких як вчителі, психологи, соціальні працівники, студенти та викладачі.

Ця ініціатива об'єднує шість вищих навчальних закладів з Чехії, Словаччини, Польщі, Північної Македонії та України, кожен з яких має унікальний досвід у галузі спеціальної освіти, психології, соціальної роботи або прикладного аналізу поведінки. Проект спрямований на задоволення потреби у більшій доступності знань, пов'язаних з ПАП, шляхом розробки та перекладу навчальних матеріалів мовами партнерів та надання їх в онлайн-форматі в асинхронному режимі. Ці ресурси слугують основою для підготовки місцевих фахівців та сприяють формуванню спільного розуміння ефективних інклюзивних стратегій.

Ключові цілі проекту:

1. Оцінити поточний рівень знань фахівців щодо стратегій прикладного аналізу поведінки для підтримки позитивної поведінки в країнах-партнерах.
2. Розробити навчальну програму на основі найкращих практик країн-партнерів.
3. Створити доступні онлайн-матеріали для асинхронних курсів, щоб розширити охоплення та вплив навчання.
4. Провести навчання для місцевих фахівців, щоб надати їм необхідні знання про ПАП та міжнародні практики.
5. Поширювати інформацію про стратегії ПАП та сприяти їх практичному застосуванню для заохочення позитивної поведінки та інклюзії в різноманітних середовищах.

Проект був створений з метою покращення доступу до інформації про ПАП та розвитку підтримки поведінки. Забезпечуючи перекладені та доступні навчальні ресурси, проект надає можливість освітянам, психологам,

соціальним працівникам та іншим фахівцям ефективно підтримувати осіб з різноманітними потребами.

Огляд навчальної програми

Цей посібник містить інструкції щодо реалізації навчальної програми проекту та слугуватиме дороговказом для курсових матеріалів.

Навчальна програма V+ поділена на 9 модулів, кожен з яких зосереджений на ключовому аспекті Прикладного аналізу поведінки (ПАП) та інклюзії в контексті освіти та соціальної роботи. Модулі електронного навчання розроблені таким чином, щоб бути гнучкими та доступними для асинхронного навчання, а також дозволяти проведення очних тренінгів за потреби.

Вимоги до тренерів:

- вища освіта в галузі психології, спеціальної освіти, педагогіки або соціальної роботи
-

Кожен модуль включає:

- запис відеолекції
- презентації (слайди)
- Роздаточні матеріали для учнів (конспекти)
- Рекомендовані завдання
- Питання для тестування

Модуль 1

Поняття та принципи аналізу поведінки

Визначення та характеристики ПАП; історичні передумови; розуміння поведінки за допомогою моделі ABC (Антецедент-Поведінка-Наслідок); базове розуміння підкріплення та покарання; гасіння; мотиваційні операції.

Модуль 2

Основи оцінювання та методи зміни поведінки

Визначення ефективних підкріплювачів; проведення визначення вподобань; вступ до графіків підкріплення; огляд методів оцінювання навичок.

Модуль 3

Вербальна поведінка

Основи комунікації (вербальна поведінка) з точки зору ПАП; вербальні та невербальні операнти; модель ABC у комунікації; репертуар манду, такту,

	ехоїчних, інтравербальних та слухацьких реакцій; протоколи навчання для вокльних та не-вокальних учнів.
Модуль 4	Вимірювання поведінки Визначення поведінки в спостережуваних і вимірюваних термінах; методи безперервного і перервного збору даних; фіксація результату поведінки; підготовка до збору даних; збір даних під час набуття навичок і проблемної поведінки; візуальний аналіз.
Модуль 5	Впровадження програми ПАП I Розробка та підготовка індивідуальних планів навчання; натуралістичні стратегії навчання; дискретне навчання (ДТТ); безпомилкове навчання; підказки та зменшення підказок; графіки підкріплення; системи винагород; контракти поведінки.
Модуль 6	Впровадження програми ПАП II Аналіз завдань та поведінковий ланцюг; формування нових видів поведінки; навчання розрізненню; передача стимульного контролю; сприяння генералізації та збереженню набутих навичок.
Модуль 7	Зменшення проблемної поведінки Проведення функціональної оцінки поведінки (ФОП); виявлення функцій поведінки; розробка планів втручання в поведінку (ПВП); антецедентні втручання; диференціальні стратегії підкріплення; гасіння; редуктивні процедури; етичні питання.
Модуль 8	Професійні та етичні принципи практики ПАП Принципи професійної поведінки; етичне прийняття рішень; документація та захист даних; належний обмін інформацією та комунікація в професійному контексті.
Модуль 9	Інклюзія та підтримка в освітніх та соціальних закладах Визначення та просування інклюзивних практик; професійні ролі та співпраця; етичні міркування в інклюзивних умовах; моделі інвалідності (медичні, функціональні, соціальні); огляд розладів розвитку, неврологічних та психічних розладів; системи підтримки; приклади з країн-партнерів

Вступ до програми навчання

Навчальна програма V+ розроблена для асинхронного навчання, але може бути адаптована для очного або гібридного навчання.

Кожен модуль містить блоки лекцій із записом лекцій, презентаціями слайдів, коментарями, тестами та додатковими завданнями.

Фасилітатори/тренери можуть призначати розділи для самостійного вивчення або проводити дискусійні сесії для підкріплення змісту лекцій.

Модуль 1: Поняття та принципи поведінкового аналізу

Часові рамки:

Перша лекція: 30 хв

Друга лекція: 30 хв

Тест: 10–15 хв

Додаткові матеріали: 2 години

Рекомендована дискусія: 30–60 хв

Цілі:

Ознайомити слухачів з основними поняттями Прикладного аналізу поведінки (ПАП) та його значенням у різних професійних сферах. Після закінчення цього модуля слухачі повинні вміти визначати та розрізняти основні принципи поведінки та пояснювати модель ABC як основу для аналізу поведінки.

Теми, що будуть розглянуті:

- Визначення та характеристики ПАП
- Історичні передумови поведінкової науки (Павлов, Ватсон, Скіннер)
- Що таке поведінка (спостережувана, вимірювана, функціональна)
- Модель ABC (Антеcedент – Поведінка – Наслідок)
- Позитивне та негативне підкріплення
- Позитивне та негативне покарання
- гасіння
- Мотиваційні операції (МО, ЕО, АО)

Підготовка:

- Перегляньте обидві відеолекції
- Перегляньте слайди модуля 1, частина 1 та частина 2
- Роздрукуйте/роздайте конспекти
- Підготуйте роздаткові матеріали з прикладами ABC та типами підкріплення

Матеріали доступні за посиланням:

Матеріали доступні [англійською \(EN\)](#), чеською (CZ), польською (PL), [українською \(UA\)](#), македонською (MK) та [албанською \(AL\)](#) мовами.

Технічні вимоги: стабільне підключення до Інтернету для відтворення відео.

Пропоновані заходи:

Асинхронне навчання:

- Надайте студентам доступ до відеолекцій, слайдів та конспектів.
- Опціонально: надайте питання для рефлексії (див. нижче) для письмового виконання.

Для гібридного або очного навчання:

- *Групова дискусія:* Проведіть синхронні сесії в прямому ефірі або в Інтернеті, присвячені концепціям ПАП, етичним проблемам та практичному застосуванню.
- *Сесія питань і відповідей.*
- *Робочий аркуш ABC:* роздайте робочі аркуші з адаптованими до культурного контексту сценаріями ABC.
- *Рольова гра або відеопрактика:* Використовуйте відеоприклади з YouTube або очну рольову гру, щоб учні могли визначити послідовності А-В-С.
- *Міні-тест:* використовуйте або адаптуйте тест із 10 питаннями з декількома варіантами відповідей для повторення ключової термінології.

Приклади питань для роздумів/обговорення:

У чому різниця між підкріплювачем і хабаром?

Як підкріплення може призвести до ненавмисних поведінкових проблем?

Які етичні дилеми можуть виникнути при застосуванні покарання?

Опишіть випадок, коли ваше оточення ненавмисно сформувало вашу поведінку.

Загальні рекомендації для тренерів:

- Використовуйте звичні для культури приклади з освіти, соціальної роботи або освітніх процедур;
- Наголошуйте на практичному застосуванні аналізу ABC та принципів підкріплення;
- Адаптуйте рольові ігри та дискусії відповідно до досвіду учнів та цільової аудиторії;
- Часто надавайте можливість активної участі (наприклад, завдання/дискусії в малих групах, навчання однолітків);
- Заохочуйте використання конспектів для структурування навчання учнів;
- Підкріплюйте внесок учнів за допомогою похвали або інших стратегій підкріплення за певних умов;
- Регулярно перевіряйте рівень розуміння.

Адаптація до місцевих умов

- Забезпечте адаптовані обговорення для рефлексії та приклади з практики, що відповідають національним системам та структурам соціальних послуг.

Додатковий зміст, теми, матеріали

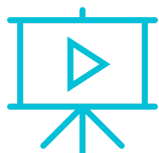
Книги

Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2020). Applied Behavior Analysis (3rd ed.). Recommended Chapter: Chapter 2

Kearney, A. J. (2015). Understanding Applied Behavior Analysis: An Introduction to ABA for Parents, Teachers, and Other Professionals. Jessica Kingsley Publishers

Відео

[Understanding Applied Behavior Analysis \(ABA\) \(YouTube; 15:09\)](#)

[What Are the ABC's of Behavior? Why is ABC Data Important? \(YouTube; 14:45\)](#)

Подкаст

[Episode 100 - The History of ABA w/ Dr. Gina Green \(ABA Inside Track; 1:30:44\)](#)

[Episode 111 - Behavior Analytic Language \(ABA Inside Track; 1:25:08\)](#)

Статті

Heward, W.L., Critchfield, T.S., Reed, D.D., Detrich, R., & Kimball, J.W. (2022). ABA from A to Z: Behavior science applied to 350 domains of socially significant behavior. Perspectives on Behavior Science, 45, 327-359. doi:10.1007/s40614-022-00336-z

Normand, M.P. & Kohn, C.S. (2013). Don't wag the dog: Extending the reach of applied behavior analysis. The Behavior Analyst, 36, 109-122. doi: 10.1007/BF03392294

Baer DM, Wolf MM, Risley T. Current dimensions of applied behavior analysis. Journal of Applied Behavior Analysis. 1968;1:91–97. doi: 10.1901/jaba.1968.1-91.

Модуль 2: Основи оцінювання та методи зміни поведінки

Часові рамки:

Лекція: 30 хв

Тест: 10–15 хв

Додаткові матеріали: 2 години

Рекомендована дискусія: 30–60 хв

Цілі:

Ознайомити слухачів з процедурами оцінювання поведінки, які допомагають визначити ефективні підкріплювачі та скерувати розвиток навичок. Основна увага приділяється розпізнаванню різниці між вподобаннями та підкріпленням, використанню відповідних інструментів оцінювання та впровадженню індивідуальних стратегій зміни поведінки.

Теми, що будуть розглянуті:

- Важливість підкріплення в навчанні
- Первинні та вторинні підкріплювачі
- Двоступеневий процес ідентифікації підкріплення
- Види визначення вподобань (інтерв'ю, спостереження, випробування)
- Підкріплювач проти переваги
- Графіки підкріплення (CRF, FR, VR, FI, VI)
- Огляд інструментів оцінювання навичок: VB-MAPP, ABLLS-R, EFL, AFLS

Підготовка:

- Переглянути відеолекцію
- Перегляньте слайд-презентацію
- Роздрукуйте/роздайте конспекти
- Роздрукуйте або роздайте зразки форм для визначення вподобань (SS, PS, MSWO, MSW)
- Перегляньте рекомендовані відеоролики на YouTube, що демонструють оцінювання на основі пробних завдань

Матеріали доступні за посиланням:

Матеріали доступні [англійською \(EN\)](#), чеською (CZ), польською (PL), [українською \(UA\)](#), македонською (MK) та [албанською \(AL\)](#) мовами.

Технічні вимоги: стабільне підключення до Інтернету для відтворення відео.

Рекомендовані заходи:

Асинхронне навчання:

- Надайте студентам доступ до відеолекцій, слайдів та конспектів.
- Доручіть перегляд відео для визначення вподобань та завдання на рефлексію.
- Опціонально: Попросіть студентів написати короткий сценарій, в якому описати, коли бажаний предмет не був ефективним підкріплювачем.

Для гібридного або очного навчання:

- *Імітація визначення вподобань:* Об'єднайте студентів у пари для проведення короткого визначення вподобань
- *Сесія питань і відповідей:*
- *Завдання для обговорення:* Коротко порівняйте, як графіки підкріплення виглядають у природних умовах класу та терапії (наприклад, жетони, перерви, похвала). Потім обговоріть, чому визначення вподобань є важливим для розробки ефективних, етичних та мотивуючих втручань.
- *Рольова гра з графіками підкріплення.* Об'єднайте учнів у пари для короткого вправи, щоб спробувати різні графіки на практиці.

Приклади питань для роздумів/обговорення:

Які фактори можуть призвести до того, що бажаний предмет перестане бути підкріплювачем?

Чому важливо часто переоцінювати переваги підкріплення?

Як мотивація та графіки підкріплення впливають на набуття навичок?

Як ви гарантуєте, що оцінювання навичок відображає як точність, так і гідність учня?

Загальні рекомендації для тренерів:

- Надайте різноманітні приклади (шкільні, клінічні, домашні) під час ознайомлення з моделями визначення вподобань.
- Наголошуйте на практичному застосуванні для закріплення процедур.
- Обговоріть типові перешкоди в реальному оцінюванні (наприклад, обмежений час, недотримання вимог, сенсорні потреби).
- Передбачте час для обміну думками між колегами щодо модельних оцінювань.

Адаптація до місцевих умов

- Заохочуйте учнів створювати списки підкріплювачів, що відповідають конкретному контексту, на основі місцевого середовища (наприклад, школи).
- Зверніть увагу на нормативні практики щодо згоди та оцінювання в кожній країні.
- Використовуйте приклади оцінювання, що відповідають національним системам (наприклад, чеська дошкільна освіта проти польської початкової школи).

Додатковий зміст, теми, матеріали

Книги

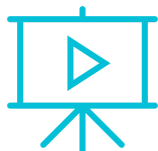
Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2020). Applied Behavior Analysis (3rd ed.). Recommended Chapter: Chapter

Sundberg, M. L. (2008). VB-MAPP verbal behavior milestones assessment and placement program. Concord, CA: AVB Press.

McGreevy, P., Fry, T., & Cornwall, C. (2012). Essential for Living.

Partington, J. W. (2006). (ABLLS-R) Assessment of Basic Language and Learning Skills – Revised. Behavior Analysts, Inc.

Відео

[Paired Stimulus Preference Assessment](#) (YouTube; 4:26)

[Preference Assessment: Free Operant Observation](#) (YouTube; 5:16)

[SINGLE STIMULUS \(Preference Assessment\)](#) (YouTube; 3:48)

[Preference Assessment – Trial-Based](#) (YouTube; 4:22)

[Preference Assessment with Toys: Multiple Stimulus without Replacement \(MSWO\)](#) (YouTube; 3:43)

[Variable Ratio See Do](#) (YouTube; 0:32)

[Fixed Interval-Free-Do Stack Blocks](#) (YouTube; 0:41)

[Fixed Ratio See Do](#) (YouTube; 0:24)

[Variable Interval 3 7seconds Free Do Stack Blocks](#) (YouTube; 0:42)

Подкаст

[Episode 9 - Choice](#) (ABA Inside Track; 1:20:26)

[Advanced Preference Assessment](#) (ABA Inside Track; 1:23:08)

[Episode 47 - Social Reinforcer Assessment](#) (ABA Inside Track; 1:14:23)

Статті

Fisher, W.W., Thompson, R.H., Piazza, C.C., Crosland, K., & Gotjen, D. (1997). On the relative reinforcing effects of choice and differential consequences. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 30, 423-438. doi:10.1901/jaba.197.30-423

McKerchar, P. M., & Thompson, R. H. (2004). A Descriptive Analysis of Potential Reinforcement Contingencies in the Preschool Classroom. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 37(4), 431–444. <https://doi.org/10.1901/jaba.2004.37-431>

Murphy, H. A., Hutchison, J. M., & Bailey, J. S. (1983). Behavioral School Psychology Goes Outdoors: The Effect of Organized Games on Playground Aggression. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 16(1), 29–35. <https://doi.org/10.1901/jaba.1983.16-29>

Модуль 3: Вербальна поведінка

Часові рамки:

Лекція, частина 1: 30–35 хвилин

Лекція, частина 2: 30–35 хвилин

Тест: 10–15 хвилин

Додаткові матеріали: 2 години

Рекомендована дискусія: 30–60 хвилин

Цілі:

Ознайомити слухачів з аналізом вербальної поведінки Б. Ф. Скіннера, включаючи його застосування для оцінювання та втручання у випадку осіб з порушеннями розвитку та комунікації. Модуль також має на меті розвинути практичні знання про навчання та оцінювання вербальних оперантів.

Теми, що будуть розглянуті:

- Визначення та характеристики вербальної поведінки
- Функціональні та формальні властивості мови
- Поведінка мовця та слухача
- Вербальні операнти: манда, такт, ехоїчний, інтравербальний, кодичний, дуплікативний
- Розрізнення слухачем та вербальні епізоди
- Оцінювання вербальних оперантів
- Навчання вербальної поведінки (NET та DTT)

Підготовка:

- Перегляньте обидві відеолекції
- Перегляньте слайди
- Роздрукуйте/роздайте конспекти
- Підготуйте картки або наочні посібники

Матеріали доступні за посиланням:

Матеріали доступні [англійською \(EN\)](#), чеською (CZ), польською (PL), [українською \(UA\)](#), македонською (MK) та [албанською \(AL\)](#) мовами.

Технічні вимоги: стабільне підключення до Інтернету для відтворення відео.

Пропоновані заходи:

Асинхронне навчання:

- Надайте студентам доступ до відеолекцій, слайдів та конспектів.
- Надайте робочі аркуші для порівняння вербальних оперантів
- Включіть приклади випадків для самостійного визначення оперантів

Для гібридного або очного навчання:

- *Гра на сортування оперантів:* Підготуйте картки або наочні посібники для учнів, щоб вони могли сортувати операнти за формою та функцією.
- *Завдання з планування:* допоможіть учням розробити зразок плану навчання з використанням NET або DTT;
- *Оцінювання:* Покажіть зразки відео та допоможіть в кодуванні оперантів;
- *Сприяння дискусії:* Підказка щодо аналізу методів навчання вербальної поведінки в структурованих та природних умовах

Приклади питань для роздумів/обговорення:

Чому важливо розрізняти ман і такт?

Як мотивація впливає на вербальну поведінку?

Як можна формувати поведінку слухача разом з поведінкою мовця?

Загальні рекомендації для тренерів:

- Наведіть реальні приклади кожного операнта (наприклад, у класі, вдома);
- Зробіть акцент на навчальних процедурах, що розвивають самостійність і зменшують залежність від підказок;
- Продемонструйте різницю між формальними та функціональними властивостями за допомогою наочних посібників;
- Включіть в навчання завдання, орієнтовані на слухача, для глибшого розуміння динаміки взаємодії між мовцем і слухачем.

Адаптація до місцевих умов

- Використовуйте звичні для культури приклади вербальної поведінки (наприклад, привітання, прохання, називання знайомих предметів)
- Наведіть приклади NET та DTT у школі та вдома в рамках місцевих систем та можливостей співпраці

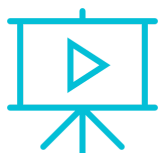
Додатковий зміст, теми, матеріали

Книги

- Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2020). Applied Behavior Analysis (3rd ed.).
- Rieske, R. D. (Ed.). (2019). Handbook of Interdisciplinary Treatments for Autism Spectrum Disorder. Springer. (Autism and Child Psychopathology Series)
- Bruinsma, Y., Minjarez, M. B., Schreibman, L., & Stahmer, A. C. (Eds.). (2020). Naturalistic Developmental Behavioral Interventions for Autism Spectrum Disorder. Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing Co.

Відео

- Ch 25 Verbal Behavior (YouTube; 10:15)
- DTT and NET (YouTube; 3:34)

Подкаст

- Episode 28 - FCT (ABA Inside Track; 1:10:32)
- Episode 22 - AAC (ABA Inside Track; 1:14:32)
- Episode 242 - Mand Training (ABA Inside Track; 1:19:57)

Статті

- Skinner, B. F. (1992, 2014) Verbal Behavior. Prentice-Hall, Inc., ISBN: 978-0-9899839-0-7;

https://www.bfskinner.org/wp-content/uploads/2014/05/2014_05_P_003.pdf

- Dixon, M. R., Peach, J., Daar, J. H., Penrod, Cindy. (2017) Teaching complex verbal operants to children with autism and establishing generalization using the peak curriculum. Journal of Applied Behavior Analysis,
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/jaba.373>

- Bondy, A., Tincani, M. & Frost, L. Multiply controlled verbal operants: An analysis and extension to the picture exchange communication

system. BEHAV ANALYST 27, 247–261 (2004).

<https://doi.org/10.1007/BF03393184>

Fisher, W.W., Rodriguez, N.M., & Owen, T.M. (2013). Functional assessment and treatment of perseverative speech about restricted topics in an adolescent with Asperger syndrome. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 46, 307-311. Doi: 10.1002/jaba.19

Модуль 4: Вимірювання поведінки

Термін:

Перша лекція: 30 хвилин

Друга лекція: 30 хвилин

Тест: 10–15 хвилин

Додаткові матеріали: 2 години

Рекомендована дискусія: 30–60 хвилин

Цілі:

Ознайомити слухачів з основними поняттями та інструментами для вимірювання поведінки в прикладних умовах. Модуль зосереджується на операційних визначеннях, системах безперервного та дискретного вимірювання, а також на використанні візуального аналізу.

Теми, що будуть розглянуті:

- Визначення спостережуваної та вимірюваної поведінки;
- Безперервне вимірювання: частота, тривалість, латентність, інтенсивність;
- Дискретне вимірювання: цілий інтервал, частковий інтервал, миттєве вимірювання; вибірка часу;
- Фіксація результату поведінки;
- Створення таблиць даних;
- Графічний та візуальний аналіз даних (наприклад, лінійні, стовпчикові, кумулятивні графіки).

Підготовка:

- Переглянути відеолекцію;
- Перегляньте презентацію;
- Роздрукуйте/роздайте конспекти;
- Підготуйте приклади добре та погано визначених моделей поведінки для обговорення;
- Роздрукуйте порожні бланки та зразки даних для використання вправах;
- Перегляньте демонстраційні відео та позначте часові коди для обговорення або практики;
- Підготуйте прості набори даних та готові до заповнення графіки для практичного візуального аналізу.

Матеріали доступні за посиланням:

Матеріали доступні [англійською \(EN\)](#), чеською (CZ), польською (PL), [українською \(UA\)](#), македонською (MK) та [албанською \(AL\)](#) мовами.

Технічні вимоги: стабільне підключення до Інтернету для відтворення відео.

Рекомендовані заходи:

Асинхронне навчання:

- Надайте студентам доступ до відеолекцій, слайдів та конспектів.
- Доручіть учням переписати нечіткі описи поведінки у чіткі та вимірювані операційні визначення.
- Направте учнів переглянути заздалегідь обрані демонстраційні відео, що показують різні типи вимірювань (наприклад, частота, частковий інтервал, затримка).

Для гібридного або очного навчання:

- *Завдання з визначення поведінки:* Представте неоднозначні описи поведінки з реальних ситуацій (наприклад, «бути грубим», «не слухати»). Допоможіть невеликим групам скласти робочі визначення.
- *Симуляція вимірювання:* Відтворіть короткий відеоролик із спостереженням поведінки (або проведіть реальну ситуацію) і попросіть учнів зібрати дані за допомогою різних систем (частота, інтервал, тривалість).
- *Семінар з побудови графіків:* надайте зразки наборів даних, зібраних під час навчання. Попросіть учасників побудувати візуальні графіки (AB, ABAB).
- *Завдання для обговорення:* Обговоріть переваги та недоліки методів безперервного та перервного вимірювання.

Приклади питань для роздумів/обговорення:

Чому важливо чітко та об'єктивно визначати поведінку?

У яких сценаріях дискретні вимірювання можуть бути більш практичними, ніж безперервні?

Як вибір системи вимірювання впливає на інтерпретацію даних?

Які сильні сторони та обмеження фіксації результату поведінки?

Загальні рекомендації для тренерів:

- Використовуйте культурно релевантні приклади поведінки
- Наголошуйте на точності та послідовності збору даних

- Підкріплюйте важливість узгодженості між спостерігачами за допомогою парних завдань
- Підкресліть важливість читання графіків та базових навичок візуального аналізу
- Заохочуйте учнів до рефлексії щодо власних упереджень під час визначення поведінки

Адаптація до місцевих умов

- Використовуйте приклади оцінювання, що відповідають національним системам (наприклад, чеська дошкільна освіта проти польської початкової школи).
- Забезпечити адаптовані дискусії для рефлексії та приклади випадків, що відповідають національним системам та структурам соціальних послуг

Додатковий зміст, теми, матеріали

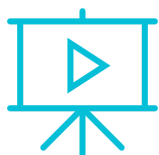
Книги

Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2020). Applied Behavior Analysis (3rd ed.).

Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2020). Applied Behavior Analysis (3rd ed.), supplemental resources and chapter visuals.

Відео

Continuous Measurement (Rate, Frequency, Duration, IRT, Trials to Criterion, Percent of Occurrence) (YouTube; 15:46)

How to Measure Progress in ABA Programs (YouTube; 11:16)

По

Episode 115 - Self-monitoring (ABA Inside Track; 1:15:32)

Статті

LeBlanc, L. A., Raetz, P. B., Sellers, T. P., & Carr, J. E. (2015). A proposed model for selecting measurement procedures. Behavior Analysis in Practice, 9(1), 77–83. [doi:10.1007/s40617-015-0063-2](https://doi.org/10.1007/s40617-015-0063-2)

Модуль 5: Основи втручання та впровадження програм ПАП І

Термін:

Перша лекція: 30 хвилин

Друга лекція: 30 хвилин

Тест: 10–15 хвилин

Додаткові матеріали: 2 години

Рекомендована дискусія: 30–60 хвилин

Цілі:

Ознайомити учнів з основними процедурами, що використовуються в навчанні на основі ПАП, включаючи планування набуття навичок, використання підказок, вибір і зменшення підкріплювачів, а також впровадження основних мотиваційних систем. Цей модуль готує фахівців до впровадження методів навчання навичок з точністю і чуйністю до індивідуальних потреб учнів.

Теми, що будуть розглянуті:

- Компоненти плану набуття навичок
- Викладання в природному середовищі та інтенсивне навчання
- Безпомилкове навчання та процедури виправлення помилок
- Типи підказок та зменшення підказок
- Графіки підкріплення (безперервне та періодичне)
- Жетонна система
- Договори про поведінку

Підготовка:

- Заздалегідь перегляньте відеолекції
- Перегляньте обидві презентації (лекції 1 і 2)
- Роздрукуйте/роздайте конспекти
- Підготуйте матеріали для підказок (візуальні матеріали, предмети тощо) для моделювання прикладів
- Підготуйте зразки графіків підкріплення та дошки жетонів для практичних демонстрацій

Матеріали доступні за посиланням:

Матеріали доступні [англійською \(EN\)](#), чеською (CZ), польською (PL), [українською \(UA\)](#), македонською (MK) та [албанською \(AL\)](#) мовами.

Технічні вимоги: стабільне підключення до Інтернету для відтворення відео.

Рекомендовані заходи:

Асинхронне навчання:

- Учні переглядають лекції та заповнюють конспекти
- Студенти можуть підготувати приклади коротких планів набуття навичок, використовуючи задані цілі поведінки
- Обговорити переваги та недоліки різних типів підказок та технік зменшення підказок

Для гібридного або очного навчання:

- *Зменшення підказки Симуляція:* Рольова гра з фізичними, вербальними та візуальними підказками. Почергово розподіляйте ролі між тренером та учнями.
- *Планування підкріплення:* практика написання заяв про надання підкріплення.
- *Жетонна система:* як і обговорення прикладів жетонних систем та обговорення їх чітких правил і стратегій згасання.
- *Аналіз випадків:* проаналізуйте та обговоріть профіль учня та план кроків навчання, підказок та стратегій підкріплення.

Приклади питань для роздумів/обговорення:

Чому важливо зменшувати підказки? Які ризики виникають у разі, якщо цього не зробити?

Як навчання в природному середовищі може сприяти генералізації навичок?

Коли ви б використовували постійне підкріплення, а коли – періодичне?

Що робить жетонну систему успішною для різних вікових груп або здібностей?

Як договори про поведінку можуть підвищити відповідальність і мотивацію учнів?

Загальні рекомендації для тренерів:

- Підкресліть функціональне призначення підказок: підтримка незалежності, а не контроль
- Використовуйте підкріплювачі та навчальні контексти, звичні для даної культури

- Діліться власним досвідом успішних методів навчання для підвищення зацікавленості
- Підкресліть етичні міркування: уникайте залежності від підказок, шкідливих підкріплювачів та надмірного використання штучного підкріплення
- Заохочуйте обмін думками між колегами щодо використання підказок, стратегій підкріплення та планування уроків

Адаптація до місцевих умов

- Використовуйте місцеві звичаї та приклади з класу для NET (наприклад, перерви на перекус, шкільні завдання)
- Адаптуйте вибір підкріплювачів до культурних норм (наприклад, жетони проти підкріплювачів, заснованих на діяльності)
- Заохочуйте учнів до рефлексії щодо практичних систем підкріплення, що використовуються у вашому класі та в умовах догляду

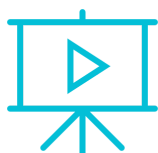
Додатковий зміст, теми, матеріали

Книги

Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2020). Applied Behavior Analysis (3rd ed.). Chapters on reinforcement, prompting, and token economy

Відео

Hierarchy of Prompting | Choosing Appropriate Prompts Based on Learner's Needs (YouTube; 14:58)

Подкаст

Episode 273 - Schedule Thinning and FCR (ABA Inside Track; 1:04:32)

Episode 2 - Conditioned Reinforcers in the Social Setting (ABA Inside Track; 1:06:22)

Episode 23 - Video Modeling (ABA Inside Track; 1:17:49)

Статті

LeBlanc, L. A., Raetz, P. B., Sellers, T. P., & Carr, J. E. (2015). A proposed model for selecting measurement procedures. Behavior Analysis in Practice, 9(1), 77–83. [doi:10.1007/s40617-015-0063-2](https://doi.org/10.1007/s40617-015-0063-2)

LeBlanc, L.A., Coates, A.M., Daneshvar, S., Charlop-Christy, M.H., Morris, C., & Lancaster, B.M. (2003). Using video modeling and reinforcement to teach perspective-taking skill to children with autism. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 36, 253-257.
10.1901/jaba.2003.36-253

Bergmann, S., Turner, M., Kodak, T., Grow, L., Meyerhofer, C., Niland, H., & Edmonds. (2021). Replicating stimulus-presentation orders in discrimination training. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 54, 793-812. Doi: 10.1002/jaba.797

Модуль 6: Основи втручання та впровадження програм ПАП II

Термін:

Перша лекція: 30 хвилин

Друга лекція: 30 хвилин

Тест: 10–15 хвилин

Додаткові матеріали: 2 години

Рекомендована дискусія: 30–60 хвилин

Цілі:

Ознайомити слухачів з передовими методами навчання, що використовуються в прикладному аналізі поведінки, зосередивши увагу на формуванні, аналізі завдань, навчанні розрізненню, перенесенні стимульного контролю та генералізації. Модуль надає фахівцям інструменти для підтримки набуття та збереження навичок у різних середовищах та серед різних людей.

Теми, що будуть розглянуті:

- Аналіз завдань та процедури послідовності (вперед, назад, загальне завдання)
- Техніки формування
- Тренування розрізнення
- Стимульний контроль та процедури перенесення
- Генералізація та підтримка
- Тренування на основі декількох прикладів

Підготовка:

- Заздалегідь перегляньте відеолекції
- Перегляньте обидві презентації (лекції 1 і 2)
- Роздрукуйте/роздайте конспекти
- Підготуйте реальні приклади аналізу завдань (наприклад, чищення зубів, сервірування столу)
- Підготуйте матеріали для демонстрації стимульного контролю та генералізації
- Роздрукуйте/роздайте аркуші даних для формування поведінкових ланцюгів та формування поведінки
- Визначте та підготуйте відеоприклад розрізнення та генералізації в умовах ПАП

Матеріали доступні за посиланням:

Матеріали доступні [англійською \(EN\)](#), чеською (CZ), польською (PL), [українською \(UA\)](#), македонською (MK) та [албанською \(AL\)](#) мовами.

Технічні вимоги: стабільне підключення до Інтернету для відтворення відео.

Рекомендовані заходи:

Асинхронне навчання:

- Надайте студентам доступ до відеолекцій, слайдів та конспектів
- Призначте аналіз завдань для навичок повсякденного життя
- Призначити практичні завдання з написання плану формування навичок

Для гібридного або очного навчання:

- Аналіз завдань: Учні створюють та діляться аналізом завдань з однолітками для отримання зворотного зв'язку
- Демонстрація поведінкового ланцюга: групи виконують кроки прямого/зворотного поведінкового ланцюга
- Практика формування: Використовуйте рольові ігри для підкріплення наближення до цільової навички (наприклад, зоровий контакт, використання столових приборів)
- Генералізація стимулів: Обговорення чергування та генералізації різних матеріалів та середовищ
- Тренування розрізнення: практикуйте завдання на розрізнення з виправленням помилок

Приклади питань для роздумів/обговорення:

Коли формування є більш доцільним, ніж ланцюг?

Які проблеми виникають при сприянні генералізації між людьми та в різних умовах?

Як ви обираєте між прямим і зворотним ланцюгом?

Що робить підказку нав'язливою або тонкою? Коли слід зменшувати підказки?

Чому стимульний контроль є критично важливим для збереження результатів навчання?

Загальні рекомендації для тренерів:

- Наголошуйте на використанні індивідуалізованих підказок та стратегій їх зменшення
- Включіть моделювання процедур генералізації для різних людей та ситуацій

- Підкріплюйте правильне використання термінології: SD, MO, підказка, реакція, наслідок
- Обговоріть, як культурні та контекстуальні фактори впливають на генералізацію

Адаптація до місцевих умов

- Використовуйте приклади аналізу завдань, що відповідають місцевим звичаям (наприклад, обід у дитячому садку, підготовка до подорожі)
- Обговорення генералізації в домашніх умовах або в групі

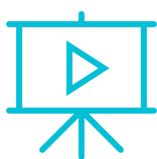
Додатковий зміст, теми, матеріали

Книги

Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2020). Applied Behavior Analysis (3rd ed.)

Miltenberger, R. G. (2004). Behavior Modification: Principles and Procedures

Відео

[Prompt Fading – Most-to-Least](#) (YouTube; 3:28)

Подкаст

[Episode 116 - Transfer of Stimulus Control w/ Dr. Mary Barbera](#) (ABA Inside Track; 1:09:16)

[Episode 223 - Generality and Generalization](#) (ABA Inside Track; 1:16:01)

[Episode 266 - Error Correction](#) (ABA Inside Track; 1:16:11)

Статті

Fonger, A. & Malott, R. (2018). Using Shaping to Teach Eye Contact to Children with ASD. Behavior Analysis in Practice. doi:10.1007/s40617-018-0245-9

Kumar, S. & Kumar, D. (2024). The Effectiveness of Backward Chaining in Improving Daily Living Skills. International Journal of Analytical and Experimental Modal Analysis.

Marzullo-Kerth, D. et al. (2011). Using Multiple-Exemplar Training to Teach Sharing. Journal of Applied Behavior Analysis.

Libby et al. (2008). A Comparison of Most-to-Least and Least-to-Most Prompting on the Acquisition of Solitary Play Skills. Behavior Analysis in Practice. [doi:10.1007/BF03391719](https://doi.org/10.1007/BF03391719)

Модуль 7: Робота з проблемною поведінкою

Часові рамки:

Перша лекція: 40 хвилин

Тест: 10–15 хвилин

Додаткові матеріали: 2 години

Рекомендована дискусія: 30–60 хвилин

Цілі:

Надати учням знання та практичні стратегії для оцінювання, розуміння та зменшення проблемної поведінки за допомогою функціональних підходів. Модуль акцентує увагу на визначенні функції поведінки, розробці операційних визначень, впровадженні диференційованого підкріплення та етичному використанні гасіння.

Теми, що будуть розглянуті:

- Визначення та операціоналізація проблемної поведінки
- Модель ABC (Антеcedент-Поведінка-Наслідок)
- Функції поведінки: увага, втеча, доступ до матеріальних об'єктів, автоматичне підкріплення
- Основи функціональної оцінки поведінки (ФОП)
- Втручання на етапі антеcedенту
- Стратегії диференційованого підкріплення: DRO, DRA, DRI, DRL
- Етичне та ефективне використання засобів гасіння

Підготовка:

- Заздалегідь перегляньте відеолекції
- Перегляньте презентацію
- Роздрукуйте/роздайте конспекти
- Виберіть 2–3 сценарії поведінки для використання в практичних заняттях з FBA та плануванні втручання
- Підготуйте таблиці, що ілюструють стратегії підкріплення

- Позначте відеоприклад, що демонструють застосування DRA, DRO, гасіння

Матеріали доступні за посиланням:

Матеріали доступні [англійською \(EN\)](#), чеською (CZ), польською (PL), [українською \(UA\)](#), македонською (MK) та [албанською \(AL\)](#) мовами.

Технічні вимоги: стабільне підключення до Інтернету для відтворення відео.

Рекомендовані заходи:

Асинхронне навчання:

- Попросіть студентів заповнити таблицю ABC на основі наданого відео-сценарію, порівняти типи підкріплення та зіставити їх з функціями

Для гібридного або очного навчання:

- Вправа з даними ABC: проаналізуйте відеоролики та заповніть таблицю даних ABC.
- Практика визначення поведінки: Учні пишуть операційні визначення поведінки на основі неоднозначних ярликів (наприклад, «агресивний», «непокірний»)
- Гра на відповідність функцій: Учні поєднують приклади з функціями поведінки
- План диференційованого підкріплення: розробіть план, використовуючи DRA, DRI або DRO на основі модельованого сценарію
- Рольова гра «Гасіння та вартість реакції»: обговорення побічних ефектів та ризиків гасіння, рольова гра з реакціями на спалах гасіння, практика планування вартості реакції

Приклади питань для роздумів/обговорення:

Чому важливо визначити функцію поведінки перед вибором втручання?

Як фактори навколишнього середовища сприяють виникненню проблемної поведінки?

Які ризики та переваги використання процедур гасіння?

Які етичні питання слід вирішити перед впровадженням тайм-ауту або вартості реакції?

Як можна забезпечити гідність учня під час роботи з проблемною поведінкою?

Яка стратегія диференційованого підкріплення є найбільш доцільною для конкретних функцій?

Загальні рекомендації для тренерів:

- Підкріплюйте чіткі та об'єктивні визначення поведінки
- Підкреслюйте етичні міркування при впровадженні гасіння
- Переконайтеся, що учні розуміють, як визначити функцію та підібрати відповідне втручання
- Використовуйте рольові ігри або короткі випадки для відпрацювання навичок вибору та розробки втручань
- Стимулюйте обговорення реальних наслідків та культурної адаптації стратегій

Адаптація до місцевих умов

- Адаптуйте приклади випадків, щоб відобразити типові виклики в місцевих системах освіти або догляду
- Використовуйте підкріплювачі та визначення поведінки, що враховують культурні особливості
- Включіть місцеві норми або правила, що стосуються управління поведінкою в школі або комунальних службах

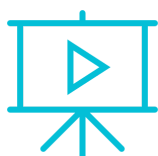
Додатковий зміст, теми, матеріали

Книги

Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2020). Applied Behavior Analysis (3rd ed.) Chapters on behavior function and behavior reduction

Відео

[Disruptive Dan](#) (YouTube; 1:25)

[Boy seeking attention through tantrum](#) (YouTube; 1:12)

[How to: Define Problem Behaviour](#) (YouTube; 4:43)

По

[ABA Inside Track - Episode 261 - Strategies for Addressing Escape-Maintained Behavior](#) (YouTube; 1:25:52)

Episode 19 - Parent Training to Decrease Challenging Behavior
(YouTube; 1:05:07)

Episode 134 - Trauma Informed Care w/ Brian Middleton (YouTube;
1:27:32)

Deconstructing Compassionate ABA: Session 283 with Greg Hanley
(Behavioral Observations; 2:06:04)

Статті

Leon, Y., Lazarchick, W.N., & Rooker, G.W. (2013). Assessment of problem behavior evoked by disruption of ritualistic toy arrangements in a child with autism. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 46, 507-511. Doi: 10.1002/jaba.41

Hanley, G. P., Jin, C. S., Vanselow, N. R., & Hanratty, L. A. (2014). Producing meaningful improvements in problem behavior of children with autism via synthesized analyses and treatments. *JABA*, 47, 16-36.

Hanley, G., Fiani, T. Practical Functional Assessment: Understanding Problem Behavior Prior to its Treatment.
<https://practicalfunctionalassessment.com/>

Модуль 8: Професійні та етичні принципи практики ПАП

Термін:

Перша лекція: 30 хвилин

Друга лекція: 30 хвилин

Тест: 10–15 хвилин

Додаткові матеріали: 2 години

Рекомендована дискусія: 30–60 хвилин

Цілі:

Ознайомити учнів з основними етичними та професійними принципами застосування поведінкових технік. Цей модуль сприяє відповідальному прийняттю рішень, встановленню професійних меж, повазі до гідності клієнта та дотриманню етичних кодексів і стандартів документації в практиці ПАП.

Теми, що будуть розглянуті:

- Важливість етики в ПАП
- Основні етичні принципи
- Гідність та права клієнтів
- Конфіденційність та стандарти документації
- Межі компетентності та подвійні відносини
- Обов'язкові вимоги щодо звітності
- Етичне прийняття рішень

Підготовка:

- Перегляньте відеолекції та матеріали з етичного кодексу
- Роздрукуйте/роздайте конспекти та етичні кейси
- Виберіть підказки для обговорення етичних дилем
- Ознайомтеся з національними рекомендаціями щодо конфіденційності, звітності та ведення документації

Матеріали доступні за посиланням:

Матеріали доступні [англійською \(EN\)](#), чеською (CZ), польською (PL), [українською \(UA\)](#), македонською (MK) та [албанською \(AL\)](#) мовами.

Технічні вимоги: стабільне підключення до Інтернету для відтворення відео.

Рекомендовані заходи:

Асинхронне навчання:

- Попросіть учнів написати рефлексивний твір, в якому вони опишуть реальну або потенційну етичну дилему, з якою вони стикалися або можуть зіткнутися у вашій ролі, окресливши свою реакцію в моделі етичного прийняття рішень.

Для гібридного або очного навчання:

- Круглий стіл з етики: групи аналізують реальні або гіпотетичні етичні дилеми.
- Гра «Кодекс і кейс»: Зіставте етичні принципи із зразками сценаріїв
- Планування самоогляду: Складіть професійний перелік заходів із самоогляду та розвитку

Приклади питань для роздумів/обговорення:

Що означає поважати гідність клієнта у вашій повсякденній роботі?

Як повинен діяти фахівець, коли він усвідомлює, що працює поза межами своєї компетенції?

Як можна дотримуватися професійних меж під час роботи в невеликих громадах?

Які кроки слід вжити, якщо ви підозрюєте, що клієнт зазнає шкоди або недбалого ставлення?

Яка підтримка необхідна для етичної поведінки в командній роботі?

Загальні рекомендації для тренерів:

- Наголошуйте на складності та сірих зонах в етичній практиці
- Використовуйте різноманітні, реалістичні сценарії, що відображають різні культури та системи
- Підкріплюйте проактивний, рефлексивний спосіб мислення, а не реактивне дотримання правил
- Підтримуйте обговорення минулих та потенційних етичних дилем, з якими стикалися учні

- Сприяйте ознайомленню з кодексами, місцевим законодавством та можливостями для консультацій

Адаптація до місцевих умов

- Включіть національні та регіональні етичні стандарти для фахівців з поведінки
- Представте специфічні для країни правила щодо обов'язкового звітування та зберігання даних
- Пов'язуйте дилеми з місцевою освітою, соціальною роботою та клінічними системами

Додатковий зміст, теми, матеріали

Книги

CCooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2020). Applied Behavior Analysis (3rd ed.)

Подкаст

[Ethical Decision Making in Applied Behavior Analysis: Session 294 with Ilene Schwartz and Beth Kelly](#) (Behavioral Observations; 1:16:36)

[The Ethics of Procedural Fidelity: Session 272 with Claire St. Peter](#) (Behavioral Observations; 1:17:42)

[Meaningful Programming for Adults with Autism: Session 279 with Peter Gerhardt and Shanna Bahry](#) (Behavioral Observations; 56:17)

Статті

Suarez, V. D., Marya, V., Weiss, M. J., & Cox, D. (2022). Examination of Ethical Decision-Making Models across Disciplines: Common elements and application to the field of behavior analysis. *Behavior Analysis in Practice*, 16(3), 657–671.

<https://doi.org/10.1007/s40617-022-00753-1>

Huang, W., Lee, G. T., & Zhang, X. (2023). Dealing with uncertainty: A systematic approach to addressing value-based ethical dilemmas in behavioral services. *Behavioral Interventions*, 38(4), 1–15.

<https://doi.org/10.1002/bin.1969>

Модуль 9: Інклюзія та підтримка в освітніх та соціальних установах

Термін:

Перша лекція: 30 хвилин

Друга лекція: 30 хвилин

Третя лекція: 30 хвилин

Тест: 10–15 хвилин

Додаткові матеріали: 2 години

Рекомендована дискусія: 30–60 хвилин

Цілі:

Надати слухачам базові знання про інклюзію та інвалідність з різних точок зору. Цей модуль присвячений видам розладів, моделям інвалідності, перешкодам для інклюзії та ролі освітніх і соціальних систем у підтримці інклюзивних практик.

Теми, що будуть розглянуті:

- Визначення та принципи інклюзії
- Соціальна ізоляція та участь
- Типи розладів: неврологічні, розвиткові, психічні
- Характеристики та реальні приклади інвалідності
- Історичні та сучасні моделі інвалідності: медична, функціональна, соціальна, біопсихосоціальна
- Сфери та рівні бар'єрів для інклюзивної практики (від індивідуальних до соціально-політичних)
- Оцінювання інклюзивності в різних середовищах
- Внесок ПАП в інклюзію: ФКТ, АДЛ, навчання на основі навичок, поведінкова підтримка

Підготовка:

- Переглянути слайди та ознайомитися з визначеннями та моделями інвалідності
- Виберіть культурно релевантні приклади розладів та інклюзивних практик
- Роздрукуйте/роздайте конспекти

Матеріали доступні за посиланням:

Матеріали доступні [англійською \(EN\)](#), чеською (CZ), польською (PL), [українською \(UA\)](#), македонською (MK) та [албанською \(AL\)](#) мовами.

Технічні вимоги: стабільне підключення до Інтернету для відтворення відео.

Пропоновані заходи:

Асинхронне навчання:

- Попросіть учнів:
- Проаналізуйте, як інклюзія визначається та практикується в країні або робочому середовищі учнів
- Порівняли та протиставили дві моделі інвалідності, використовуючи письмовий підсумок або візуальний організатор
- Проаналізували реальне середовище (школа, громадський центр тощо) на наявність бар'єрів для інклюзії, використовуючи структурований контрольний список

Для гібридного або очного навчання:

- Мозковий штурм щодо бар'єрів: групова діяльність, спрямована на виявлення бар'єрів інклюзії на різних системних рівнях
- Гра «Підбери модель»: підберіть моделі інвалідності до вигаданих або реальних описів випадків
- Рольова гра: Дослідіть різні відповіді на дилеми інклюзії на основі застосованої моделі (медична проти соціальної).
- Застосування на практиці: у невеликих групах оберіть розлад і розробіть стратегію інклюзивної підтримки в умовах школи або громади

Приклади питань для роздумів/обговорення:

Як у вашому середовищі зараз визначають та практикують інклюзію?

Яка модель інвалідності найчастіше відображається в політиці чи практиці?

Які сильні та слабкі сторони медичної та соціальної моделей?

Як можна адаптувати послуги, щоб зменшити соціальну ізоляцію осіб з невидимими інвалідностями?

Яка ваша роль у виявленні та зменшенні бар'єрів для інклюзії?

Загальні рекомендації для тренерів:

- У всіх презентаціях використовуйте інклюзивну та орієнтовану на людину мову
- Представляйте різні моделі інвалідності та підкреслюйте їх застосування на практиці
- Включайте міжкультурні перспективи та приклади
- Визнайте еволюційний характер інклюзивних практик та необхідність рефлексії та співпраці

Адаптація до місцевих умов

- Використовуйте місцеві статистичні дані, політику або приклади інклюзивної освіти та інвалідності
- Підкресліть національні правові рамки або ініціативи з доступності
- Запропонуйте рефлексію щодо культурних переконань або системних викликів, характерних для країн учнів

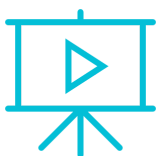
Додатковий зміст, теми, матеріали

Книги

Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2020).
Прикладний аналіз поведінки (3-тє вид.).

Відео

[The Social Model of Disability | NDACA](#) (YouTube; 2:42)

Подкаст

[Episode 128 - Diversity and Inclusion w/ Adrienne Bradley + Kat Jackson](#) (ABA Inside Track; 1:28:19)

Статті

Hook, J.N. & Watkins Jr., C.E. (2015). Cultural humility: The cornerstone of positive contact with culturally different individuals

and groups? *American Psychologist*, 70, 661-662.

doi:10.1037/a0038965

Yablochnikov, S., Davydenko, G., & Yablochnikova, I. (2015).

Approaches to the definition of basic concepts of inclusive educational paradigm in the Ukrainian scientific discourse. *System Approaches'15 - Interaction of Soft and Hard Systems*.

<https://doi.org/10.18267/pr.2015.pav.2125.3>

Abramson M. Reflections on knowing oneself ethically: Toward a working framework for social work practice. *Journal of Contemporary Social Services*. 1996;77(4):195–202.
doi:10.1606/1044-3894.901.

Цей матеріал було створено в рамках проекту
**«На шляху до інклюзивних практик та підтримки позитивної
 поведінки в освіті та соціальній роботі»,**
 фінансований Вишеградським фондом у співпраці з:

**MASARYK
UNIVERSITY**

„Проект співфінансується урядами Чехії, Угорщини, Польщі та Словаччини за допомогою грантів Вишеградського фонду з Міжнародного Вишеградського фонду. Місія фонду полягає у просуванні ідей сталого регіонального співробітництва в Центральній Європі.“

**MUNI
PED** Institute for Research
in Inclusive Education

